

KUR'AN-I KERİMDEKİ YEMİNLER (AKSÂMU'L-KUR'AN)

Doç. Dr. Abdülbâki TURAN
Tefsir Öğretim Üyesi

Kasemin Ta'rihi : Gramercilere göre kasem, kendisiyle bir haberin te'kid edildiği cümledir. Te'kid edilen cümle, kasemin cevabı yani muksamunaleyh, te'kid eden cümle ise kasem yani muksamun bih olur. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350) ye göre de kasemden maksat, haberi tahkik ve te'kid etmektir (1).

Kasemin Kısa Tarihiçesi : Milletlerin hayatında kasem, diller kadar eskidir. Zira o, bir sözü te'kid eden vesilelerden bir vesiledir. Özellikle bir şeyde azim ve ısrar bahis konusu olduğu veya inkâr vuku bulunduğu zaman kasem artık güzel hatta zarurî olmaktadır (2). Abdülhamid el-Farahî el-Ensari (v. 1349/1930) (3) «İM'AN Fİ AKSÂMİ'L-KUR'AN» isimli eserinde kasemin, Yunan, Rum, Hind ve İbranî gibi Araplar dışında kalan milletlerde de yaygın olduğunu ifade etmektedir (4).

Kur'an-ı Kerimde yeminler vardır ve olması tabiidir. Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu bu konuda aynen şunları kaydeder: «Kur'an-ı Kerimdeki yeminleri aşağıdaki muhtelif sebeplerde aramak lazımdır :

1 — İslâmiyyetten evvelki Arapların ictimâî hayatında yeminin rolü büyüktür. Bunun mahiyetini Johs Pedersen «İslâm Ansiklopedisinde» etraflıca izah etmiştir. Kur'an-ı Kerim ise, Arapların öteden beri alıştikları üslûbu muhafaza etmiş, bu arada yemini de alıkoymuştur.

2 — Allah taâlâ inzâl ettiği âyetlerini ve delillerini bu türlü yeminlerle teyid etmiştir. Bunda garib görülecek bir taraf yoktur.

3 — Yemin her zaman bir şeyi teyid etmek için değil, bazen de o şeyin kıymetine işaret etmek için kullanılır.

1) Kâzım Fethi er-Ravi, Esâlibu'l-Kasem fi'l-Luğati'l-Arabiyye, s. 30-31, Matbaatu'l-Cami'a, Bağdâd, 1397/1976.

2) a.g.e. s. 15.

3) Bu zat, Hindistanlıdır. Büyük bir alim olup, otuzdan fazla matbu eseri vardır. Bunlar, Nahiv, Belâgat, Tefsir, Ulumu'l-Kur'an ve Edebiyata dairdir.

4) Esâlibu'l-Kasem, s. 18.

T. Nöldeke bu yeminler hakkında yanlış bir görüşü ileri sürer. Güya Hz. Muhammed, muhataplarını mantikî delillerle değil, hitabet kuvvetine dayanarak iknaya çalışmış. Halbuki Kur'andaki mantikî delil ve hüccetlerle yapılan iknalar, bu görüşü kendiliğinden çürütmektedir» (5).

Mekke Dönemindeki Kasemler :

Bu dönemdeki yeminlerin en bariz vasıfları şunlardır :

1 — Mekkî Âyetlerde kasemin daha çok olduğu göze çarpmaktadır. Zira Mekke devri cahiliyye asrına yakındı ve cahiliyye devri arapları arasında yemin yaygın bir şeydi. Kur'an-ı Kerim de bu arapların alışageldikleri metodu muhafaza etti.

2 — Mekke dönemindeki yeminler istidlâlî yeminlerdir. Allah taâlânın bu dönemdeki yeminleri, ekseriyyet itibariyle istidlâl ve dikkatleri ilâhî âyetlere, Allahın sonsuz kudretine ve ebedî saltanatına, bed'i sanatına çekmek içindir. Buna karşılık Medine döneminde istidlâlî kasemler mevcut değildir.

3 — Mekke döneminde beş Âyette Kur'an-ı Kerimle yemin edilmiştir :

- a) Yasin, 1 - 3.
- b) Sad, 1 - 2.
- c) ez-Zuhruf, 1 - 3.
- d) ed-Duhan, 1 - 3.
- e) Kaf, 1 - 2.

Keza yedi Mekkî Âyette de Kur'an üzerine yemin edilmiştir:

- a) ez-Zariyat, 75 - 77.
- b) el-Vaki'a, 75 - 77.
- c) el-Hakke, 39 - 40.
- d) et-Tekvir, 15 - 19.
- e) et-Tarik, 1 - 3.

ez-Zuhruf ve ed-Duhan surelerinde Kuran-ı Kerim hem muksamun bih ve hem de muksamun aleyh olarak zikredilmiştir.

4 — Mekke döneminde, risaletin gerçekliğine, nübüvvetin doğruluğuna, Hz. Peygamber (sav)'in tezkiyesine dair yeminler mevcuttur :

- a) Yasin, 1 - 2.
- b) en-Necm, 1 - 2.

- c) el-Kalem, 1 - 2.
- d) ed-Duha, 1 - 3.
- e) el-Fecr, 72.

5 — Mekke döneminde, diriliş, haşr, ceza, va'ad ve va'ide dair yeminler mevcuttur :

- a) ez-Zariyat, 1 - 6.
- b) el-Mürselât, 1 - 7.
- c) et-Tur, 1 - 7.

6 — Mekke döneminde, ilâhî kudretin kemaline dair muzmar (gizli) kasemler mevcuttur :

- a) el-A'raf, 11.
- b) el-Hucurat, 26.
- c) el-Muminun, 17.
- d) el-Hicr, 16.
- e) el-Hicr, 24.
- f) en-Nahl, 103.

Medine Dönemindeki Yeminlerin Özellikleri :

1 — Kasemlerin çoğu imanın hakikatına dairdir :

- a) en-Nisâ, 25.

2 — Muminlerin ibtilâsına dair kasemler mevcuttur :

- a) el-Bakara, 155.
- b) al-i İmran, 186.
- c) el-Maide, 94.
- d) Muhammed, 31.

3 — Muminlerin zaferini te'kid etmek :

- a) en-Nur, 55.
- b) el-Hacc, 40.
- c) el-Hacc, 60.
- d) et-Tevbe, 25.
- e) Âl-i İmran, 152.
- f) Âl-i İmran, 123.
- g) el-Feth, 18.
- h) el-Feth, 27.

4 — Allah yolunda cihâd edenlerin ilâhî mağfirete nail olacaklarına dair kasemler mevcuttur :

- a) Âl-i İmran, 157.

- b) Âl-i İmran, 158.
- c) el-Hacc, 58 - 59.
- d) Âl-i İmran, 195.

5 — Yehudî ve Hıristiyanların tekfir edilmelerine ve kendilerine muhalefet etmeye teşvik :

- a) el-Maide, 72.
- b) el-Maide, 73.
- c) el-Maide, 17.
- d) el-Maide, 82.
- e) el-Bakara, 120.
- f) el-Bakara, 145 (6).

Allah taalâ neden Yemin etmiştir? :

Yemin Arap luğatında yaygındır. Hatta yemin kabule şayan her sözde vazgeçilmez bir husus olarak telâkki edilmiştir. Yemin sadece Arap Dili ve edebiyatında alışılmış bir şey olmayıp, öteden beri bütün büleğanın ve hatiplerin sözlerine yemin tacı giydirilmiştir.

Şurası bir gerçektir ki, insanlar arasındaki muameleler, toplumlar arasındaki muahedeler, gerek barışta ve gerekse savaşta milletler arasında cereyan eden ittifaklar bir takım ahitleri, şahitlikleri ve çeşitli yeminleri gerekli kılmaktadır. Milletlerin hayatındaki yemin, öyle bir gelişme göstermiştir ki, artık bu husus alışagelmış bir şey olmuştur (7).

Kur'an-ı Kerim arapça olarak nazil olmuştur. Araplardan biri sözünü te'kid etmek istediği zaman yemine baş vurur. Allah taalâ da sözünü te'kid ederek hüccet getirmiştir (8). Kur'an arapça, arap luğatiyle nazil olmuştur. Matlubu yeminle isbat etmek, arapların alışageldikleri bir husustur (9).

Allahın yemin etmesindeki gayesi ne olabilir? diye bir soru ortaya atılabilir. Çünkü bu yemin mümin için ise, Mümin, yemin olmaksızın da kabul eder. Yok eğer kâfir içinse, yeminin kâfire faydası yoktur. Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî bu soruya şöyle cevap vermektedir: Allah taalâ hüccetin kemalî ve te'kidi için yemin etmiştir. Zira bir hüküm iki şeyden biriyle bağlanır: Ya şahitlerle veya yeminle. Hiç bir delil ileri sürülmesin diye Allah

6) Esâlibü'l-Kasem, s. 381-401.

7) a.g.e. s. 469-470.

8) Kurtubi Tefsiri, c. 1. s. 135, Matbu'atu Dari'l-Kutub, Kahire, 1359.

9) Fahu'd-Din er-Razi Mefatihü'l-Gayb, c. 7. s. 121, el-Matba'atu'l-Amiriyeti's-Şarikiyye, Kahire, 1308.

taalâ iki kısmı da zikreder (10). Birincisine misal: «Allah şu hakikatı kendinden başka hiçbir tanrı olmadığını, adaleti ayakta tutarak şahadet etti» (11). İkincisine misal: «O (azâb) bir gerçek mi? diye senden haber isterler. De ki: «Evet Rabbime yemin ederim ki, o elbet ve elbet bir hakikattir» (12).

Yemin, ancak yüce bir varlıkla olur (13).

«Bizler herhangi bir mahlukla yemin etmekten nehiy edilmişken, Allah taalâ nasıl olur da mahlukatı ile yemin etmiştir» tarzında bir soru sorulabilir. Alimler buna da şu cevabı vermişlerdir:

1 — Bir muzaf mahzuftur. Meselâ Allah taalâ «Fecr'e yemin olsun» derken, fecrin Rabbine yemin olsun demek ister. Öbür yeminlerde de durum aynıdır.

2 — Araplar, Allahın yemin ettiği şeyleri yüceltiyor ve onlarla yemin ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim Arapların bildikleri, alıştıkları hususu korumuştur.

3 — Yemin eden şahıs, fevkinde gördüğü, yücelttiği şeyle yemin eder. Halbuki Allahın fevkinde hiçbir şey düşünülemez. Dolayısıyla bazen kendi zatiyle, bazen de mahlukatı ile yemin etmiştir. Zira yaratıklar, bir yaratıcıya, bir sani'i hakime delâlet eder (14).

Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî (v. 465/1072), «KENZÜ'L-YEVAKİT» isimli eserinde şöyle der: «Bir şeyle yemin ya onun faziletli veya da faydalı olduğundan dolayı olur. Birincisine misal: Allah taalânın Beled-i emin'e (15), ikincisine misal ise Allahın incir'e ve zeytin'e (16) yemin edişi gibi (17).

Kâinat ve ondaki her şey Allahın natık (konuşan) âyetlerindedir. Varlık alemindeki her nesne bu kâinatı idare eden bir müdebbirin mevcudiyetini, her şeyin O'na dönüş yaptığını ve O'nun, her şeye kadir olduğunu ilân eden parlak delillerdendir.

10) Bedru'd-Din Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an, Tahkik: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, c. 3. s. 41, Mısır,

11) Âl-i İmran, 18.

12) Yunus, 53.

13) Celâlu'd-Din Abdurrahman es-Süyutî, el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an, c. 2. s. 133, el-Mektebetü's-Sakafiyye, Beyrut, 1973.

14) el-Burhan, c. 3. s. 41-42; el-İtkan, c. 2. s. 133-134.

15) et-Tin, 1.

16) et-Tin, 1.

17) el-Burhan, c. 3, s. 42.

18) el-Ğaşiye, 17-20.

Kur'an-ı Kerim dikkatlerimizi kâinata ve Allahın varlığına ve birliğine dair istidlâlde bulunmamız için kâinattaki enteresan olaylara çekmekte ve bu hususta her türlü üslûbu kullanmaktadır: «Bu insanlar, devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?» (18). «Onlar, üstlerindeki göğü nasıl yapmışız, süslemişiz bir bakmazlar mı? onda hiçbir çatlak da yoktur» (19).

Allah, kendisine sağlam ve kâmil bir imanla iman etmemiz için dikkatlerimizi kâinattaki bazı varlıklara ve onların yaratıcısına ve düzenleyicisine çekmek üzere, bu varlıklarla yemin etmiştir (20).

Allah bazı âyetlerde arz, semâ, yıldızlar, yörüngeler, gece, gündüz, şafak, kuşluk vakti, ay, güneş, melek, rüzgâr ve burçlar gibi şeylerle yemin eder. Bu yeminlerden maksat bildiğimiz kadarıyla, kâinata ve onun ihtiva ettiği âcaip esrâra dikkatimizi çekmektir. Zira kâinatta son derece güzel ve sağlam bir nizam mevcuttur. Bütün bu yeminlerde özel hikmetler, acâip sırlar ve dakik münasebetler vardır ki, biz ancak bunların bazılarına muttali olabiliriz. Allah muhkem kitabının esrârını en iyi bilendir (21). Fahrü'din er-Razi şöyle der: «Allah taalânın yemin ettiği şeylerde mutlaka ya dini veya dünyevî veya da hem dinî ve hem de dünyevî bir fayda vardır. Dini fayda, yemin edilen bu şeylerin tevhide dair apaçık deliller olmaları, dünyevî fayda ise; yemin edilen şeylerin şükre teşvik edici olmaları gibi (22).

Allah Neyle Yemin Eder?

Allah taalâ Kur'an-ı Kerimde on yerde zatiyle yemin eder. Bunlardan üç yerde Hz. Peygamber(sav)e yemin etmesini emreder :

1 — «De ki: «Evet Rabbime yemin ederim ki elbet ve elbet bir hakikattir o» (23).

2 — «Küfredenler: «O saat (kiyamet) bize gelmeyecek» dedi(ler). Sen de ki (Habibim): «Hayır, gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki o, size mutlaka gelecektir» (24).

3 — «O küfredenler de öldükten sonra kat'iyen diriltilmeyecekleri-

19) Kaf, 6.

20) Dr. Muhammed Mahmud Hicazî, el-Vahdetu'l-Mavdu'iyye fi'l-Kur'an, s. 191, Matba'atü'l-Medenî Kahire, 1390/1970.

21) el-Vahdetu'l-Mavdu'iyye, s. 192.

22) Mefatihü'l-Gayb, Mektebetu Abdirrahman Muhammed, Mısır, XXXI, 161.

23) Yunus, 53.

24) Sebe', 3.

ni (bir hakikat gibi cahilâne) iddia ettiler. De ki: «Hayır (öyle değil), Rabbime and olsun ki, siz mutlaka diriltileceksiniz» (25).

4 — «Öyle değil, Rabbime yemin olsun ki onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiği hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar» (26).

5 — «İşte RABBİNE and olsun ki, onlara, hepsine yapmakta oldukları şeyleri elbette soracağız» (27).

6 — «Binaenaleyh, RABBİME and olsun ki biz onları da şeytanları da elbette ve elbette mahşerde taplıyacağız» (28).

7 — «İşte o göğün ve yerin RABBİNE andolsun ki (Va'd olunduğunuz o (şeyler) tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kat'i bir gerçektir» (29).

8 — Allaha and olsun ki dürmekte olduğunuz (bu iftiralar) dan elbette mes'ul olasaksınız» (30).

9 — «Allaha and olsun ki biz senden evvelki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir» (31).

10 — «Doğuların, Batıların RABBİNE and ederim ki, şüphesiz biz onların yerine kendilerinden daha hayırlısını getirmeye de elbette kadiriz ve biz, önümüze geçilebilecekler(den) de değiliz (mağlub ve aciz değiliz)» (32).

Bunlar sarih kaseimlerdir. Muzmer (açık olmayan) birçok kaseim vardır ki bunlarda da Allah taâlâ zatiyle yemin eder: Muhammed suresi, 19; el-'Ankebût, 69; es-Secde, 13; el-'Ankebût, 91; el-Haşr, 12; Âi-i İmran, 157; el-Muminun, 12, 49; Kaf, 38 v.s. kaseimler (33).

Allah Taalâ Hz. Peygamber(sav)le Yemin Eder :

Allah taâlâ «(Habibim) senin ebedî yâd-ı cemiline yemin ederim ki, onlar sarhoşlukları (azgınlıkları) içinde muhakkak serseri bir halde idi-

25) et-Teğabün, 7.

26) en-Nisâ, 65.

27) el-Hicr, 92-93.

28) Meryem, 69.

29) ez-Zâriyat, 23.

30) en-Nahl, 56.

31) en-Nahl, 63.

32) el-Ma'aric; 40-41.

33) Esâlibü'l-Kasem fi'l-Luğati'l-Arabiyye, s. 402-408.

ler» (34) tarzındaki âyet-i celilesinde Hz. Peygamberle yemin eder ki onlar (insanlar) O'nun azametini ve Allah katındaki yüce mertebesini anlaşırlar. İbni Merdeveyh İbni Abbastan şunu rivayet eder: «Ben Allah taâlânın o Resul-i muhteremden başkasının hayatına yemin ettiğini asla işitmedim» (35).

Müfessirlerin cumhuruna göre mezkûr âyette geçen kasem Hz. Peygamber(sav) ile dir. Ancak Zemahşerî, Allah taâlânın burada Hz. Lût'la yemin ettiğini ileri sürmektedir. Ve yine müfessirlerin ekseriyeti, ez-Zerkeşî ve es-Süyutî gibi alimler yukarıdaki yemin dışında Allahın Hz. Peygamberle yemin etmediğini iddia ederler. İbnu'l-Kayyim «(Habbim) sen bu Beldede mukim iken O'na yemin ederim» (36) âyetindeki kasemin, Beytullahın ve Resul-i ekremin ta'zimini mutazammın olduğunu ifade etmektedir. Demek oluyor ki Allah taâlâ bu âyette de Hz. Peygamber(sav)le yemin etmiştir (37). Beydavi de el-Beled suresinin tefsirinde şöyle der: «Allah taâlâ, Resulünün faziletinin kemalini izhar ve mekânın şerefine o mekânda bulunanlarla olduğunu iş'ar etmek için Hz. Peygamber(sav)in orada hülulu (bulunması) kaydiyle Beled-i Harama (Mekke'ye) yemin etmiştir» (38).

Şeyhu'l-İslâm Ebus'su'ud Efendi de bu âyeti tefsir ederken şöyle der: «Kasemle cevabı arasında mu'tarize olarak gelen «(Habibim) sen bu Beldede mukim iken» âyet-i kerimesinin zikri, ya Hz. Peyğamberi şereflendirmek içindir, şöyle ki: Hz. Peyğamber Mekke'de ikamet ettiği için Mekke yücelik kazanıyor ve onunla yemin ediliyor, veyahutta...» (39).

Muksamun bih ile muksamun aleyh (kasemle cevabı) arasındaki münasebet ve irtibat konusunda Ebussu'ud Efendi'nin el-Beled suresinin tefsiri esnasında serd ettiği mudekkikane açıklamalarını ileride zikredeceğiz.

Allah taâlâ Kur'an-ı Kerimde birçok yerde yine Kur'anla yemin etmektedir :

1 — Saad, O şanlı, şerefli KUR'AN'a yemin ederim ki» (40).

34) el-Hicr, 72.

35) el-İtkan, c. 2. s. 134; el-Burhan, c. 3. s. 42.

36) el-Beled, 1.

37) Esâlibü'l-Kasem fi'l-Luğati'l-Arabiyye, s. 409.

38) Nasiru'd-Din Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, (v. 791/1388), Envarü't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil, c. 2. s. 306, Mısır, 1375/1955.

39) Ebussu'ud Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, İrşadü'l-Aklis's-Selim İlä Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerim, c. 9. s. 160, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut,

40) Saad, 1.

2 — ez-Zuhruf, 1 - 2.

3 — ed-Duhan, 1 - 2.

4 — Kaf, 1.

5 — Yasin, 1 - 2.

Alimlerden birçoğuna göre Allah taalâ 29 surenin başında zikredilen Huruf-ı Mukatta'a ile yemin etmiştir. Allah taalâ enbiyanın karar kıldığı, vahyin nâzil olduğu ve ilâhî nurun fışkırdığı mekânlarla da yemin etmiştir :

1 — el-Beled, 1.

2 — et-Tin 1 - 3.

3 — et-Tur suresinin 1. âyetinde TUR dağına, 4. âyetinde de Beyt-i Ma'mur'a yemin edilmiştir.

Allah taalâ Kur'an-ı Kerimin müteaddit âyetlerinde zamanla yemin etmektedir :

1 — el-Asr, 1 - 3 (41).

Keza Allah taalâ birçok yerde Meleklerle yemin eder (42).

Allah, Muazzam olan halkına, bedi' san'atına ve Vahdaniyyetine şahid olan âyetlerle de yemin eder (43).

Allah taalâ, görünen ve görünmeyen herşeyle yemin eder (44).

Kıyamet gününe yemin eder (45).

Okka ile Kaleme ve yazmakta oldukları şeylerle yemin eder (46).

Ve Allah taalâ mücâhitlerin atlarıyla yemin eder (47), (48).

Allah taalâ ne üzerine yemin eder? yani muksamun aleyh, başka bir ifade ile kasemin cevabı nedir?

41) el-Fecr, 1-5; ed-Duha, 1-3; el-Leyl, 1-4; et-Tekvir, 17-19; el-Müddessir, 32-35.

42) es-Saffat, 1-4; en-Nazi'at, 1-7; el-Mürselât, 1-7 (bazı müfessirlere göre); ez-Zâriyat, 1-6.

43) eş-Şems, 1-10; el-Leyl, 1-4; et-Tarık, 1-3; el-Buruc, 1-4; el-İnşikak, 16-19; et-Tekvir, 15-19; el-Müddessir, 32-35; ez-Zâriyat, 7-9.

44) el-Hakke, 39-40.

45) el-Kiyame, 1-4.

46) el-Kalem, 1.

47) el-'Adiyât, 1-6.

48) Esâlibü'l-Kasem, s. 402-441.

- 1 — Allah taalâ tevhid üzerine yemin eder (49). Allah vahdaniyyeti isbat etmek için sadece es-Saffat suresinde yemin eder (50).
- 2 — Hz. Muhammed(sav)in nübüvvetinin doğruluğu ve risaletin hakikatı üzerine yemin eder (51).
- 3 — Kur'anın hak olduğuna dair yemin eder (52).
- 4 — Ceza, va'd ve va'id üzerine yemin eder (53).
- 5 — İnsanın ahvalı ve evsafı üzerine yemin eder (54).
- 6 — İnsanın akibeti üzerine yemin eder (55).
- 7 — Kâfirlerin ahvalına dair yemin eder (56).
- 8 — Müminlerin zaferine dair yemin eder (57).
- 9 — Kâfirlerin cezalandırılacaklarına dair yemin eder (58).
- 10 — Peygamberlerin gönderildiklerine dair yemin eder (59).
- 11 — Müminlerin musibetlere duçar olacaklarına dair yemin eder (60).
- 12 — Allah, sonsuz kudretine dair yemin eder (61).
- 13 — İnsanın şerefine ve kadrinin yüceliğine dair yemin eder (62).
- 14 — İsrâ ve Mi'rac'ın sıhhatına dair yemin eder (63), (64).

Kasemle cevabı (Muksamun bih ile muksamun aleyh. arasındaki irtibat ve münasebet :

Kasemde, muksamun bihi'nin yüceltilmesi fikri, alimler ve araştırmacılar arasında günümüze kadar revaç bulmuştur. Bunların hepsi bazı mah-

- 49) es-Saffat, 1-5.
 50) er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, c. 28. s. 194.
 51) Yasin, 1-2.
 52) et-Tekvir, 15-20; ez-Zuhruf, 1-3.
 53) ez-Zâriyat, 1-6.
 54) el-Leyl, 1-4; es-Şems, 1-10; el-Beled, 1-4.
 55) el-Asr, 1-3; et-Tin, 1-6.
 56) Sad, 1-2.
 57) en-Nahl, 41.
 58) Meryem, 80.
 59) Ğafir, 78.
 60) Muhammed, 31.
 61) el-Ma'aric, 40-41.
 62) el-İsrâ, 70.
 63) en-Necm, 13-14 ve 18. Âyetler.
 64) Esâlibü'l-Kasem fi'l-Luġati'l-Arabiyye, s. 443-466.

luklarla yemin etmenin ta'zim ifade ettiği ve Allahın sonsuz azamet ve kudretine dair istidlâlde bulunmamız için dikkatimizi çekmeyi hedef tuttuğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu, güzel bir görüştür bununla beraber, kendisiyle yemin edilen şeyle, üzerinde yemin cereyan eden şey arasında sıkı bir bağ olduğunu ve kasemin beyânî gâyesinin, manevi şeyleri müşahede edilen şeylerle temsil etmekten ibaret bulunduğunu düşünmeye hiçbir mani yoktur. Bu suretle manevi olan şeyler zihne daha iyi yerleşir (65).

Şimdi kasemle cevabı arasındaki irtibat ve münasebeti misallerle açıklayalım :

1 — «Yasin. O hikmet dolu Kur'an'a yemin ederim ki (Habibim) sen şüphesiz doğru yol üzere gönderilmiş peygamberlerdensin» (66).

Âyetinin tefsirinde Ebussu'ud Efendi kasemle cevabı arasındaki irtibatı şu şekilde açıklar: «Evvelâ Kur'an'ı yemine tahsis etmede, saniyen Kur'an'ı «HAKİM» ile tavsifte, O'nun şanını yüceltmek mevcut olduğu gibi; Kur'an'ın, Mu'ciz olan, bedi'i hikmetleri ihtiva eden nazmı itibariyle Hz. Peygamberin Risaletine şehadet ettiği ve bu itibarla da Risaletine şahitlik ettiği dair bir tenbih mevcuttur. Zira bir şeyle yemin etmek, kasem cümlesinin mazmununun tahakkukuna dair istişhâd etmek ve onun sübutunu takviye demektir. Böylece kasem, cevabının şahidi ve kesin bir delili olmaktadır» (67).

Keşşaf (68) ve Beydâvî (69) bu irtibattan söz etmezken, Alusî bu konuda şöyle der: «Evvelâ Kur'anı yemine tahsis etmede, saniyen O'nu «HAKİM» sıfatı ile tavsifte, en mükemmel bir tarzda Kur'anın şanını yüceltmek mevcuttur» (70).

Misal : 2 — «Şu Belde'ye (Mekke'ye) yemin ederim ki sen bu Belde'de ikamet ettiğin halde» (71).

Âyetinin tefsirinde Ebussu'ud şöyle der: «Allah taâlâ, insanın zorlukları göğüslemek ve güçlükleri çekmekle mübtelâ olarak yaratıldığına dair Mekke ve ona atfedilen (Valid vema veled)le yemin etmiş ve «Bera'atü'l-

65) el-Vahdetü'l-Mavdu'iyye, s. 206.

66) Yâsin, 1-4.

67) İrşadü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim, c. 7. s. 158-159.

68) Bkz. el-Keşşâf, c. 4. s. 3-4.

69) Bkz. Beydâvî, c. 2. s. 149.

70) Ebu'l-Fadl Şihabü'd-Din Mahmud el-Alusî (v. 1270/1853), Rahu'l-Ma'ani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-'Azim ve's-Seb'il-Mesâni, c. 22. 212, Daru İhi't-Turasi'l-Arabi, Beyrut.

71) el-Beled, 1-2.

İstihlâl» (72) kaidesine binaen, güçlüklerin bir kısmını belirtmek suretiyle evvel emirde cevabın muhtevasının gerçekleştiğine muttali kılmak için kasemle cevabı arasında «Habibim sen bu Belde'de ikamet ettiğin halde» sözünü mu'tarize olarak zikretmiştir» (73).

Böyle bir açıklama Keşşaf (74) ve Beydâvi (75) tefsirlerinde yoktur.

Misal : 3 — Ebussu'ud Efendi en-Nazi'at suresinin tefsirinde kesamle cevabı arsındaki münasebeti şöyle açıklar: «Ruhları alan ve onların işlerini tedbir eden meleklerle yemin etmek, muksamünaleyhinin de şüphesiz bu gibi şeylerden biri olmasını iş'ar etmektedir. Dolayısıyla burada gizli olmayan bir güzellik, bir yücelik mevcuttur» (76).

Misal : 4 — el-Kiyame suresinin tefsiri esnasında Ebussu'ud Kesamle cevabı arasındaki irtibatı şu şekilde açıklar: «Dirilişin gerçekleşeceği-ne dair Kiyamet günü ile yemin etmede, son derece bir azamet ve bir lâtafet mevcuttur» (77). Yani muksamün bih olan «KİYAMET»le muksamün aleyh olan «İNSANLAR MUTLAKA DİRİLTİLECEKLERDİR» arasında son derece güzel bir irtibat ve bir çağrışım mevcuttur.

Misal : 5 — «Ha, Mim. (Hidayet yolunu) âpaşikâr gösteren (şu) Kitabı (Kurana) yemin ederim ki, hakikat biz onu anlıyorsunuz diye arapça bir Kur'an yaptık» (78). Keşşaf âyette geçen kesamle cevabı arasındaki irtibatı şöyle açıklar: «Allah taâlâ Kitab-ı Mübin yani Kur'anla yemin etmiş ve «Arapça bir Kur'an yaptık» sözünü de kaseme cevap olarak zikretmiştir. Bu yemin, güzel ve Bedi' olan yeminlerdendir. Zira kasemle cevabı arasında bir tenâsüb vardır ve her ikisi aynı vadidedir» (79). Biydavi de buna yakın izahlar yapar şöyleki: «Allah taâlâ, Kur'anı Arapça olarak indirdiğine dair yine Kur'anla yemin etmiştir ki, bu yemin bedi'i olan yeminlerdendir. Çünkü Kesamle cevabı arasında tenâsüb mevcuttur» (80).

Nesefi de burada aşağı yukarı aynı tefsiri yapmaktadır (81). Ebus-

72) Bera'atü'l-İstihlâl: Şairin, yazarın, sözünün başında kasidedeki veya kitaptaki müradına delâlet eden bir karineyi getirmesidir. Bkz. Şihabu'ddin Mahmud b. Süleyman el-Halebi (v. 725/1324), Hüsnü't-Tevessül ilâ Sina'ati't-Teressül, Darü'l-Hürriyye, Bağdat, 1400/1980, s. 250.

73) İrşadü'l-'Akli's-Selim, c. 9. s. 160.

74) Bkz. el-Keşşaf, c. 4. s. 753.

75) Bkz. Beydavi, c. 2. s. 306.

76) İrşadü'l-'Akli's-Selim, c. 9. s. 96.

77) A.g.e., c. 9., s. 64.

78) ez-Zuhuf, 1-3.

79) el-Keşşaf, c. 4., s. 235-236.

80) Beydâvi, c. 2., s. 198.

81) Bkz. Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefi, Medârikü't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil, c. 4. s. 113, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut,

su'ud ise şöyle der: «Allah taalânın Kur'anın, katında yüce olduğuna dair yine Kur'anla yemin edişinde emsâlsiz bir fesahat örneği mevcuttur. Ve bu yemimde şu hususu iş'ar etmek de bahis konusudur. Şöyleki: Kur'an öyle yücedir ki bu yüceliğini isbat etmek için başka bir şeyle yemin etmeye ihtiyacı yoktur. Bilâkis Kur'an, kendisiyle yemin etme yönüyle bunu isbat etmeye bizatihi yeterlidir. Nasıl ki, Kur'an i'cazı bakımından da buna şehadet eder. Ve yine bu kasemde Kur'anın zikri esnasında yemin edilmeye Kur'andan daha lâyük olan hiçbir şeyin hatıra gelmiyeceğine dair bir remiz de mevcuttur» (82).

Alusi de şöyle der: «Kur'anın Arapça olarak nazil olduğuna dair yine Kuran'la yemin etmek, güzel ve Bedi' yeminlerdendir. Zira bu yemimde kasemle cevabı arasında münasebeti gözetmek ve kendisiyle yemin edilmek üzere, Kur'andan daha yüce hiçbir şeyin mevcut olmadığına ve üzerinde yemin edilmek üzere, Kur'anın vasfından daha önemli hiçbir vasfın bahis konusu edilemiyeceğine dair bir tenbih mevcuttur» (83).

Misâl : 6 — Hâ , mim. Apaçık olan Kitaba and olsun ki, biz O'nu kutlu bir gecede indirdik» (84) Âyetinin tefsirinde Şeyhzâde şöyle der: «Burada muksamün bih ile muksaamun aleyh aynı vadiden oldukları için bu kasem, bedi'i kasemlerdendir. Zira muksamünaleyhten yani «Biz O'nu kutlu bir gecede indirdik» sözünden maksat, Kur'anın yüceliğini ve bereketinin çokluğunu beyân etmektir ki, Kur'anın indirildiği gece, Kur'anın nüzulu sayesinde mübarek kılınmıştır. Allah taalâ Kur'ana yemin etmek suretiyle bu hususu te'kid edince; Kur'anın azametini yine Kur'anla isbat etmiş oluyor. Dolayısıyla muksamün bih ile muksamün aleyh bir vadiden oluvermektedir» (85).

Misâl : 7 — «O hareli yollara sahip olan gök hakkı için şüphesiz siz kat'i ihtilâfa düşen bir söz içindesiniz» (86).

Beydâvi buradaki irtibat ve münasebeti şöyle açıklar: «Umarım ki, bu yemindeki nükte şudur: Muhtelif ve gayeleri değişiklik arzeden sözlerle, birbirinden uzaklığı ve gayelerinin değişikliği yönü ile göklere benzetilmiştir» (87) Beydâvi'nin gayesi, kasem (Hareli gökğe yemin ederim ki)le cevabı (Şüphesiz siz ihtilâfa düşen bir söz içindesiniz) arasındaki münasebeti beyan etmektir. Terecci ifade eden «UMARIM» kelimesini kullan-

82) İrşadü'l-'Akli's-Selim, c. 8., s. 39.

83) Alusi, Ruhü'l-Ma'ani, c. 25., s. 64.

84) ed-Duhân, 1-3.

85) Muhammed Muhyid'-Din Şeyhzâde alâ Tefsiri'l-Beydâvi, c. 4. s. 308, İst. 1283.

86) ez-Zariyat, 7-8.

87) Beydâvi, c. 2. s. 230.

ması ise; bu münasebette kesinliğin bulunmayışındandır veyahutta büküklerin adetlerine binaendir» (88).

Keşşef bu nükteden söz etmezken, Alusi aşığı yukarı Beydavi'nin söylediklerini kaydeder (89).

Misâl : 8 — «Kuşluk vaktine and olsun, sükuna erdiği zaman geceye and olsun ki, ey Muhammed, Rabbin seni ne bıraktı ve ne de sana darıldı» (90).

Gecenin karanlığına gündüzün aydınlığı ile son veren kudret, vahiy ve nübüvvet nuru ile cehalet ve şirkin karanlığına son veren kudretin ta kendisidir. Şu ikisi hiss, diğer ikisi ise; akıl içindir. Burada kasem ile cevabı arasında güzel bir irtibat, lafızlarda bir revnak ve manalarda bir azamet vardır (91).

Kuşluk vaktiyle, onun apaçık ziyasıyla ve perdelerini her şey üzerine sarkıtan geceyle yemin etmede, dikkatimizi çekmek, yaratıcıyı ve hakkında vacib olanı düşünmemiz için gece ile gündüzü yüceltmek mevcut ise de; şüphesiz bunun ötesinde başka bir sır vardır ve o da şudur: Parlak gündüz ile karanlık gece birbirlerini takip eder dururlar. Bu durum, herhangi bir bozukluktan veya zayıflıktan veya darılmadan veyahutta buğzdan dolayı değildir. Bilâkis bu, astronomik bir hadisedir ve Hakim olan Allahın hikmetinin muktezasıdır. Bunun, manevi şeyler için bir temsil olduğunu söylediğimizde murad şu olur: Ey Muhammed, üzelme, bu müşriklerin iddialarından dolayı ümitsiz olma. Kâinattaki nizamımız şudur: Kuvvetli bir ziya ve hazin bir karanlık... Eğer bir müddet senden vahiy kesilmiş ise; ve bu dönem karanlık gibi görünmüş ise, bu, ilâhî bir hikmetten dolayı olmuştur (92).

Allah taâlânın bu iki vakitle yemin etmesinin sırrı şu olabilir: Muksemün bih olan «DUHA» güneşin yükseldiği zamandır. Allahın, Hz. Peygamberi terk etmemesinden muradı, vahyin kendisine ulaşmasıdır ki bununla nübüvvet güneşi yükselecektir. İkinci muksemün bih olan «GECEYE» gelince; o, istirahatın temin edildiği, yorgunluğun ve sıkıntının zâil olduğu zamandır. Vahyin gelişi ile tam bir istirahat hasıl olur. Hz. Peygamberin kâfirlerden çektiği meşakkat ortadan kalkar (93).

88) Beydavi haşiyesi Konevi, c. 7. s. 21, Matba'a-i Âmire, 1286.

89) Alusi, Ruhu'l-Ma'ani, c. 22. s. 212.

90) ed-Duha, 1-3.

91) Esalibü'l-Kasem, s. 447.

92) el-Vahdetu'l-Mavdu'iyye, s. 198-199.

93) Beydavi Haşiyesi Konevi, c. 8. s. 139 (Tekmile).

et-Tiybî de şöyle der: «Duha suresindeki kasem, bedi'i kasemlerdendir. Zira Allah taâlâ Hz. Peygamber(sav)in namaz ve Rabbiyle münâcat vakitleriyle yemin eder. Sanki Allah taâlâ şöyle buyurmaktadır: Habibim, katımızdaki yakınlığına, nezdimizdeki yüce mertebene yemin ederim ki, biz seni ne bıraktık ve ne de sana darıldık.» Sonra bırakmayışın (Rabbin seni bırakmadı), kuşluk vaktiyle (Duha ile); darılmanın da (Rabbin sana darılmadı) gece ile ilgisinden dolayı bu kasem, bir lâtifeden hâli değildir. Ben derim ki bu yemine «LEFF-Ü-NEŞR» (94) ve herbirinin diğeriyle tenâsübü vardır ki, bu husus gizli değildir. Zira veda', uğurlamak ayaküstü giden biri için bahis konusu olur. Ayak üstü gitmek ise, ekseriyetle duha (kuşluk) vaktinde vuku bulur. Kesamin cevabı olan (Rabbin sana darılmadı) ise, yani darılma da gecenin karanlığıyla irtibatı vardır ve bu irtibat zeki olanlara gizli değildir (95).

Demek oluyor ki, muksamün bih olan «DUHA» ile muksamünaleyh olan «VEDA'», keza muksamün bih olan «GECE» ile muksemün aleyh olan (SANA DARILMADI) arasında bir tenâsüb ve leff-ü Neşr san'atı mevcuttur.

Fahru'd-Din er-Razi de ed-Duha suresindeki yemine kesamle cevabı arasındaki irtibatı dört şekilde ve güzel bir tarzda izah etmektedir (96).

Misâl : 9 — «And olsun o dönüş sahibi olan semâya, o (nebât ile) yarılan yere ki, hakikaten o (Kur'an) hak ile batılı ayır eden kat'i bir kelâmdır. O, bir şaka değildir» (97). Burada muksemün bih semâdır. Muksamün aleyh ise, Kur'anın Hak ve doğru oluşudur. Muksemün bih ile muksamün aleyh arasındaki münasebet şöyle olabilir: Yeryüzünün hayatı göğe ve gökten inen yağmura bağlıdır. Yeryüzü nasıl semadan inen yağmurla diriliyorsa, ölmüş kalbler de Allahın, hidayet için indirdiği Semavî Kur'an âyetleriyle canlılık kazanır, dirilir (98).

Kasemle cevabı arasındaki irtibat ve münasebete dair misaller çoktur. Fakat konuyu fazla uzatmamak için yukarıdaki dokuz misal ile iktifa ettik. Şimdi de kasem bahsinde mühim olan bir nokta üzerinde duralım: Kasem fiiline «LÂ» nefiy edatının gelmesi. Bu çeşit yemin eski arap yemînlerinde de vardır. Kasem fiiline ilave edilen bu harfle söz takviye, ta'zîm ve te'kid edilmiş olur. Bu şekildeki ilâve, müfessirler tarafından çe-

94) Leff-ü-Neşr: Evvelce zikredilen kelimelerin münâsib ve mütemmîmi olacak elfâzı sonra irâd eylemektir. (Tahirî'l-Mevlevî Ed. Luğatı. s. 92. İst. 1973.

95) İvnu Temcid (Konevi kenarında), c. 8. 139.

96) Bkz. er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, c. 31. s. 208.

97) et-Tarık, 11-14.

98) Esâlibü'l-Kasem fi'l-Luğatü'l-Arabîyye, s. 448.

şitli tarzlarda izah edilmiştir (99). «LÂ» harfî Kur'an-ı Kerimde yedi yerde kâsem fiilinin başında gelmiştir ki bu âyetlerin hepsi Mekki'dir ve şunlardır :

- 1 — el-Ma'aric, 13.
- 2 — el-İnşikak, 16 - 17.
- 3 — et-Tekvir, 15 - 16.
- 4 — el-Vaki'a, 75.
- 5 — el-Hakke, 38 - 39.
- 6 — el-Kiyame, 1 - 2.
- 7 — el-Beled, 7.

NETİCE :

Yeminden maksat, yemin eden kişinin haber verdiği bir hükmü yeminle te'kid etmesidir. Yemin, hatiplerin, şairlerin, filozofların, emir sahibi zatların, hatta lâalettayin herkesin baş vurduğu bir te'kid ve teyid vasıtasıdır. Hadis-i şeriflerde, sahâbenin sözlerinde de yeminlere sık sık raslanmaktadır.

Kur'an-ı Kerime gelince; Mekki ve Medenî âyetlerde, sarîh ve gayrî sarîh olmak üzere, 460 tan fazla kâsem yer almaktadır. Yemin 84 surede geçer. Bu surelerin 66 sı Mekki'dir. Mekki surelerde kâsem ihtiva eden âyetlerin sayısı 350 nin üzerindedir. Kâsem 18 Medenî surede yer almaktadır. Bu Medenî surelerde kâsem ihtiva eden âyetlerin sayısı ise; 110 dur (100).

Biz bu çalışmamızda Allah taâlâyâ ait olan kâsemler üzerinde durduk.

Kur'an-ı Kerimdeki kâsemler konusunda yazılan mustakîl eserler şunlardır :

- 1 — İbnu Kayyim el-Cevziyye: «et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'an»
- 2 — Abdül-Hamid el-Ferahî: «İm'an fi Aksâmi'l-Kur'an» (101).

99) Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 171; Esalibü'l-Kasem, s. 148.

100) Esalibü'l-Kasemi fi'l-Luğati'l-'Arabiyye, s. 360.

101) a.g.e., s. 13.

الملخص

الاقسام فى القرآن الكريم

القسم وسيلة من وسائل تركيد الخير و تحقيقه و لا يكون الا باسم معظم . و قد كثرت الاقسام فى القرآن الكريم و هذا شئ طبيعى لانه نزل بلغة العرب و من عاداتهم القسم اذا ارادوا ان يؤكدوا حكما ، فنزل القرآن الكريم على ما يعرفونه و على ما هو مالوف فى كلامهم . و الغرض من الاقسام القرآنية تعظيم المقسم به و تأكيد المقسم عليه . يقول العلماء ان الاشياء التى أقسم الله تعالى بها لا بد و ان يكون فيها فائدة اما دينية مثل كونها دلائل باهرة على توحده تعالى ، أو فائدة دنيوية توجب بعثا على الشكر ، أو كلاهما و لاجل ما ذكرناه اختلف المفسرون فى تفسير هذه الاشياء اختلفا شديدا فكل أحد منهم فسرها بما رآه أعظم درجة فى الدين و أكثر منفعة فى الدنيا .

لقد اشارت كتب التفسير و علم القرآن الى الاقسام الواردة فى كلامه تعالى ، ولكنه لم يخص أحد دراسة موضوعية مفصلة تجمع جميع الاقسام ، بل اقتصرت دراسة أكثر العلماء على بعض آيات تشمل القسم الشريح . و جدير بالذكر أننا اذا تأملنا الآيات القرآنية التى ورد فيها القسم و أمعنا النظر فيها وجدنا المقسم به فيها حجة دالة على تحقق مضمون جواب القسم ، و بعبارة أخرى وجدنا المناسبة و الارتباط بين المقسم به و المقسم عليه أعنى بين القسم و جوابه و هذا التناسق - على ما يبدو لنا - جار فى الاقسام القرآنية كلها . ان كان فى بعضها نوع خفاء يحتاج الى امعان نظر كقوله تعالى : (والتين والزيتون وطور سينين) نعم ان بين القسم و جوابه مناسبات دقيقة و علاقات وشيقة قد يظهر للباحث فيها أكثرها بل كلها . و الذى استهدفناه فى هذه الدراسة هو البحث فى اقسامه

تعالى و خاصة الارتباط المذكور بين القسم و جوابه ، فان هذا الارتباط من لطيف البيان و البراعة البديعة و حسن الموقع . ولقد بذلنا جهدنا فى معالجة موضوع ذلك الارتباط و ذكرنا أمثلة لذلك من التفاسير التى التى عنى مؤلفوها بهذا الموضوع مثل الكشاف و الفخر الرازى و القاضى البيضاوى و شيخ الاسلام أبى السعود ، و لكن هؤلاء المفسرين لم يذكروا هذه المناسبة فى كل قسم ، فمنهم من يذكر المناسبة فى قسم ما حين ما يذكر الآخر مناسبة أخرى فى قسم آخر ، فلم تكن دراستهم موضوعية و جامعة . ولقد كثرت الاقسام فى الآيات المكية بخلاف الآيات المدنية . وقد بينا سبب ذلك كما بينا خصائص القسم فى الدورين المكي و المدني .